

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 1 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/NIUS7438>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Абыкенова Д. Б., *PhD доктор*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Абибулаева А. Б.

д.п.н., профессор

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Беларусь)

Кудышева А. А.,

к.п.н., ассоц. профессор

Омарова А. Р.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

FTAMP 14.31.07

<https://doi.org/10.48081/TEHS5438>

***Г. К. Накыпова¹, Л. Д. Жамансариева²,
Ж. Т. Баймаганбетова³, А. У. Керейбаева⁴**

^{1,2,3,4}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ

Мақалада педагогикалық жоғары оқу орындары студенттерінің танымдық белсенділігінің дамуы қарастырылады. Студенттердің танымдық белсенділігінің даму тиімділігін арттыру үшін педагогтің басшылығымен студенттің белсенді танымдық процесінің қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты студенттермен жұмыс істейтін оқытушылар алдында олардың танымдық белсенділігін дамытуды оңтайландыру міндеттері қарастырылады. Орта мектепте оқытудың стереотиптерін жеңу ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады, бұл кезде ересектердің бақылауы барынша жоғары болды. Сондықтан, жоғары мектепте студенттердің оқу мотивациясын арттыру қажет, бұл оқу-танымдық іс-әрекеттегі ішкі белсенділікті, сондай-ақ тәуелсіздікке деген ұмтылысты тудырады. Танымдық белсенділік екі жақты және өзара байланысты процесс ретінде қарастырылады. Оқытудың белсенді әдістерін анықтауға арналған әртүрлі жіктеулер, сонымен қатар кәсіби бағытталған мазмұнды материалды тиімді қолдануға мүмкіндік беретін оқытуда қолданылатын негізгі әдістер қарастырылған – бұл проблемалық лекция, лекция-визуализация, бинарлық лекция, іскерлік ойын, жобалар әдісі. Оқытудың белсенді әдістерін белгілеуге арналған бірнеше жіктеу бар. Оқыту әдісін таңдау оқыту мақсаттарын, оқыту құралдарын, мазмұнын, баяндаудың ерекшелігін және бір білім алушының да, жалпы топтың да жеке сипаттамаларын жатқызуга болатын кейбір себептермен белгіленеді.

Кілтті сөздер: педагогика, танымдық қызмет, танымдық белсенділік деңгейі, мотивация, танымдық қызығушылық, оқытудың белсенді әдістері.

Кіріспе

Қазіргі қоғам әртүрлі типтегі оқу орындарының, атап айтқанда педагогикалық университеттердің алдына білім алуды, дағдыларды қалыптастыруды ғана емес, сонымен қатар студенттердің танымдық белсенділігін дамыту мақсатын қояды.

Қазақстандық оқу орындарын өзін-өзі реттеу жүйесіне қайта құру жөніндегі іс-әрекет, басқалармен қатар, студенттердің басым көпшілігінің жаңа жағдайларда оқуға өте нашар дайындығына байланысты қиындықтарға тап болады. Бұл жағдай студенттің жаңа типіне – белсенді және тәуелсіз студентке деген үлкен сұранысты айқындады.

Танымдық белсенділікті ынталандыру және дамыту мәселесі педагогикалық ғылымның басым міндеттерінің бірі болып табылады. Студенттердің танымдық белсенділігін дамыту процесін дұрыс ұйымдастыру үшін білім алушы тұлғаның жеке-психологиялық ерекшеліктерін анықтау және зерделеу қажет [1, 2].

Педагогикалық университетте оқыту – бұл бірқатар қарама-қайшылықтарға байланысты күрделі дидактикалық және сонымен бірге психологиялық процесс, оның бастысы дәстүрлі әдістер мен оқыту нысандарының білім беру жүйесін дамытудың жаңа тенденцияларына, қоғам дамуының әлеуметтік-экономикалық жағдайларына сай келмеуі [3, 4].

Зерттеудің мақсаты: педагогикалық жоғары оқу орындары студенттерінің танымдық белсенділігін дамытудың педагогикалық жағдайларын анықтау және сынақтан өткізу.

Материалдар мен әдістер

Британдық ғалым М. Полани білім дегеніміз – зерттелетін заттарды белсенді түсіну, ерекше өнер мен арнайы құралдарды қажет ететін әрекет деп пайымдайды [5].

Ғылыми дереккөздердің теориялық талдауы танымдық белсенділік екі жақты және өзара байланысты процесс ретінде қарастырылатындығын көрсетті: бір жағынан, бұл білім алушының жеке басының өзін-өзі жүзеге асыруы, ал екінші жағынан – оқытушының іс-әрекетінің нәтижесі.

Бұл жұмыста танымдық белсенділік арқылы біз әр түрлі факторлардың әсерінен пайда болатын, бекітілетін және дамитын тұлғаның мақсатты, күрделі қалыптасуын түсінеміз: субъективті (қызығушылық, табандылық, ерік, мотивация және т.б.), объективті (қоршаған орта жағдайлары, мұғалімнің жеке басы, оқытудың тәсілдері мен әдістері) [6].

Педагогикалық әдебиеттерді зерттеу танымдық белсенділіктің: репродуктивті-еліктеу, іздеу-орындау, шығармашылық, көбейту, түсіндіру,

көшіру, іздеу, сынақ, нөлдік, салыстырмалы-белсенді, атқарушы-белсенді, студенттік, эвристикалық сияқты алуан түрлілігін анықтауға мүмкіндік берді

Педагогикада белсенділіктің дамуы танымдық белсенділікті ынталандырумен байланысты. Біздің түсінігімізде танымдық белсенділікті ынталандыру – студенттің белсенді әрекеттерін оқу материалы мен оны игеру әдістері ынталандыратын білім беру қызметін ұйымдастыру [7].

Студенттің танымдық белсенділігіне байланысты мәселелерді талдай отырып, біз бұл іс-әрекеттің бұл түрі білімді игеру шарттарының бірі ретінде қарастырылатындығын айқындадық. Осыған байланысты студенттердің танымдық белсенділігін тудыруға қабілетті қажетті жағдайларды (ынталандыруларды) іздеу назарға алынды. Алайда, ынталандыруды білім алушының жеке басына әсер етудің қысқа мерзімді құралы ретінде қарастыруға болмайды, сондықтан оқытушы ұзақ мерзімді ынталандыру әдістерін қолдануы керек [8].

Студенттік жастағы адамдар жоғары көрсеткіштермен сипатталады: оларда тұрақты назар, дамыған қиял, есте сақтаудың үлкен интеграциясы бар. Осы кезеңде оның жеке басының қалыптасуы, оның мінез-құлқының стилі қарқынды жүреді. 19 жаста жеке тұлға интеллектуалды дамуының шыңына жетеді (есте сақтау, ойлау, жалпы интеллект). Бірақ 20 жасқа қарай қозу динамизмінің жоғарылауымен бірге функционалды деңгейдің төмендеуі байқалады. 21–23 жасқа қарай даму құрылымы біркелкі болады.

Студенттердің танымдық белсенділігін дамытудың жетекші идеялары ретінде:

- 1) белсенді тұлғаны қалыптастыру факторы ретінде оқу-танымдық іс-әрекеттің әлеуетін пайдалану;
- 2) студенттердің таным құралдарын еркін және саналы таңдауды жүзеге асыру алынды [9].

Танымдық белсенділікті дамыту процесін сәтті ұйымдастыру үшін біз педагогика ғылымында жасалған тәсілдерге сүйендік.

Жүйелік тәсіл салыстырмалы түрде тәуелсіз компоненттерді оқшауландырмай, оларды өзара қарым-қатынаста, дамуында және қозғалуында қарастыруға мүмкіндік берді [10].

Жеке тәсілді жүзеге асыру аясында мұғалім әр оқушының жақсы нәтижелерге қол жеткізуіне ықпал ететін әртүрлі әдістер мен формаларды қолданды.

Жеке тұлғаның белсенділігі мен «оқытушы-студент» өзара әрекеттесуінің дамуына ықпал ететін жетекші тәсіл студентті таным субъектісі ретінде танытын және ізгілендіру қағидаттарына негізделген қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін тұлғаға бағытталған тәсіл болды [11].

Студенттердің танымдық белсенділігін дамыту процесінің тиімділігі үшін компоненттердің өзара байланысы қажет (когнитивті, мотивациялық, мазмұнды-операциялық, процедуралық, эмоционалды-еріктік).

Зерттеу әдістері. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге теориялық талдау; бақылау, сауалнама жүргізу, тестілеу қолданылды.

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Студенттердің танымдық белсенділігін дамыту бойынша жұмыстың барлық процесі кезең-кезеңмен мақсатқа қол жеткізуді көздеді: дайындық; негізгі; арнайы ұйымдастырылған оқыту кезеңі; даралау кезеңі.

Нәтижелілікті қамтамасыз етуге педагогикалық жағдайлар мүмкіндік берді: танымдық іс-әрекеттің оң эмоциялық фонын құру; «оқытушы-студент» тұлғалық-бағдарлы өзара іс-қимыл негізінде оқу іс-әрекетін ұйымдастыру; барлық оқу пәндері шеңберінде оқытудың белсенді әдістері мен нысандарын, ынталандыру тәсілдерін қолдану; озыңқы өзіндік жұмыс; арнайы курс мазмұнын әзірлеу және іске асыру [12].

Студенттердің танымдық белсенділігінің нақты даму деңгейін анықтау эксперименттің анықтаушы кезеңінің басты міндеті болды.

Анықтау экспериментінің қорытындысы бойынша:

- 1) студенттердің ЖОО-да оқуға және пәндерді оқуға ынталану дәрежесі;
- 2) «танымдық іс-әрекет», «танымдық белсенділік», «танымдық белсенділікті ынталандыру» ұғымдарын түсіну дәрежесі;
- 3) жеке белсенділікті түсіну дәрежесі;
- 4) оқытушылардың олардың қызметін қалай ынталандыратыны туралы студенттердің пікірін зерделеу айқындалды.

Бұдан кейін студенттермен жұмыс кезең-кезеңмен жүргізілді.

1 кезең – дайындық кезеңі – алғашқы екі педагогикалық шартты жүзеге асыруға үлкен мән берілді: танымдық іс-әрекеттің жағымды эмоционалды фонын құру және жеке тұлғаға бағытталған «оқытушы-студент» өзара әрекеттесу негізінде оқу іс-қимылын ұйымдастыру.

2 – кезеңде – негізгі кезеңде – келесі педагогикалық шарт жүзеге асырылды: барлық оқу пәндері шеңберінде оқытудың белсенді әдістері мен нысандары, ынталандыру тәсілдері қолданылды.

3 кезең – арнайы ұйымдастырылған оқыту кезеңі «Танымдық белсенділік – заманауи студенттің жетістігінің кепілі» арнайы курсы әзірлеумен ерекшеленеді, ол мынадай бөлімдерден тұрады:

- 1 Танымдық белсенділік-қазіргі студенттің қажетті сапасы.
- 2 Танымдық белсенділіктің негізгі құрамдас бөліктері.
- 3 Адамның танымдық белсенділікті көрсету тәсілдері.

Эксперименттің соңғы кезеңінде жүргізілген бақылау бөлімі студенттерде болған өзгерістерді көрсетті (кесте).

Кесте 1 – Студенттердің танымдық белсенділігі қалыптасу деңгейінің көрсеткіштерін салыстыру (%-бен)

Критерийлер	Деңгейлер					
	төмен		орташа		жоғары	
Топтар	Басы	Соңы	Басы	Соңы	Басы	Соңы
Оқу пәндеріне және тұтас алғанда білім алуға көзқарас	22	8	42	34	38	54
Оқу-танымдық іс-әрекеттің мотивациясы	18	10	64	42	16	52
Танымдық қажеттілік	24	6	32	28	40	64
Танымдық қызығушылықтар	22	8	44	31	34	59

Педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің танымдық белсенділігін дамытуға ықпал ететін әзірленген педагогикалық шарттарды іске асыруды қорытындылай келе, біз олардың жеке басының даму динамикасы, зияткерлік күштерді ғана емес, сонымен қатар рухани саланы да дамытуға ұмтылуы фактісін атап өттік.

Сонымен, жүргізілген эксперимент студенттердің танымдық іс-әрекетін жандандыруды және оны ұйымдастыру деңгейін арттыруды қамтамасыз ететін әзірленген және ұсынылған шарттардың тиімділігін растады.

Қорытынды

Зерттеу педагогикалық университеттегі оқу процесінде бұл мәселені шешуге және университеттің нақты тәжірибесіне еруге ықпал ететін әдістер мен формаларды іздеу міндетімен байланысты студенттердің танымдық белсенділігін дамыту мәселесінің өзектілігін дәлелдеді.

Университеттің оқу процесінде студенттердің танымдық белсенділігінің дамуы өзара байланысты педагогикалық шарттарды ескере отырып тиімді екендігі эксперименталды түрде дәлелденді, олардың ішінде негізгілері мыналар: танымдық іс-әрекеттің он эмоционалды фонын құру; жеке тұлғаға бағытталған «оқытушы-студент» өзара іс-қимыл негізінде оқу іс-әрекетін ұйымдастыру; барлық оқу пәндері шеңберінде оқытудың белсенді әдістері мен формаларын, ынталандыру тәсілдерін қолдану; озық өзіндік жұмыс; «Танымдық белсенділік – заманауи студент жетістігінің кепілі» арнайы курсының мазмұнын әзірлеу және жүзеге асыру.

REFERENCES

1 **Tonne, O., Varetska, O., Khaustova, O., Tarasova, V.** Organizing of Independent Cognitive Activity of Teachers in the Context of Didactics and Neuroscience [Text]. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. – 2021. – № 12 (2). – P. 139–160.

2 **Cothran, D. J., Ennis, C. D.** Building bridges to student engagement: Communicating respect and care students in urban high schools [Text]. Journal of Research and Development in Education. – 2000. – № 33(4). – P. 106–117.

3 **Bakhayeva, T. N.** Research of interrelation of informative activity and professional competence of students of higher education institutions [Text]. Education and self-development. – 2010. – № 1 (17). – P. 103–108.

4 **Ibatova, A. Z., Ippolitova, N. V., Muchametgaliyeva, S. K., Rodionova, A. E., Yagafarova, K. N., Ikonnikova, L. N.** Lifelong professional education in the Russian federation: Personal aspect [Text]. International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – № 11(16). – P. 9426–9436.

5 **Merzon, E. E., Fayzullina, A. R., Ibatullin, R. R., Krylov, D. A., Schepkina, N. K., Pavlushkina, T. V., Khairullina, E. R.** Organizational and pedagogical conditions of academic mobility development of students at school of higher professional education [Text]. Review of European Studies. – 2015. – № 7 (1). – P. 46–51.

6 **Sozontova, E. A., Gilmullin, M. F., Anisimova, T. I.** The development of readiness for labor among the bachelors with pedagogical education [Text]. Social Sciences. – 2015. – № 10 (7). – P. 1743–1746.

7 **Saparkyzy, Z., Isatayeva, G., Kozhabekova, Z., Zhakesheva, A., Koptayeva, G., Agabekova, G., Agabekova, S.** The Formation and Development of Cognitive Activity of Students in the Learning Process [Text]. International journal of environmental and Science education. – 2016. – № 11. – P. 12235–12244.

8 **Norato Peña, Adriana, Cañón, Jeny Mirella.** Developing Cognitive Processes in Teenagers through the Reading of Short Stories [Text]. Profile Issues in Teachers' Professional Development. – 2008. – № (9). – P. 9–22.

9 **Yepaneshnikov, V. V., Kurdyumov, V. I., Zotova, L. E., Kraeva, M. U., Besedkina, N. I., Filipenkova, O. G.** Individual Educational Paths of Students' Cognitive Activity Development [Text]. International Electronic Journal of Mathematics Education. – 2017. – № 12(1). – P. 79–87.

Материал 17.03.22 баспаға түсті.

*Г. К. Накыпова¹, Л. Д. Жамансариева², Ж. Т. Баймаганбетова³,
А. У. Керейбаева⁴

^{1,2,3,4}Кызылординский университет имени КORKЫТ АТА,

Республика Казахстан, г. Кызылорда.

Материал поступил в редакцию 17.03.22.

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА

В статье рассматривается развитие познавательной активности студентов педагогического вуза. Для повышения эффективности развития их познавательной активности необходим активный познавательный процесс обучаемого под руководством педагога. Эта задача достигается через образование и обучение, что позволяет повысить уровень познавательной активности студентов. Следовательно, возрастающие требования к выпускникам педагогических вузов подразумевают необходимость новых форм обучения в развитии познавательной активности студентов. Главная цель нашего исследования заключается в выявлении и обосновании педагогических условий для развития познавательной активности студентов в процессе обучения. В этой связи, познавательная активность рассматривается как двусторонний и взаимосвязанный процесс. Во время исследования особое внимание было уделено внедрению лично-ориентированного подхода, что позволило студентам активизировать свою деятельность на лекциях, семинарах и при подготовке к занятиям. Результаты исследования показали прогресс в самостоятельной познавательной деятельности студентов и их мотивированное отношение к процессу обучения. Активность студентов во многом зависит от активного взаимодействия студента с образовательной средой, в ходе которого он выступал как субъект, поддержки преподавателей, от руководства и мониторинга процесса обучения, а также активных методов обучения, которые использовали на занятиях преподаватели.

Ключевые слова: педагогика, познавательная деятельность, уровень познавательной активности, мотивация, методы обучения.

Теруге 17.03.2022 ж. жіберілді. Басуға 31.03.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

6,83 Мб RAM

Шартты баспа табағы 28,7.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3882

Сдано в набор 17.03.2022 г. Подписано в печать 31.03.2020 г.

Электронное издание

6,83 Мб RAM

Усл.п.л. 28,7. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3882

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

<https://vestnik-pedagogic.tou.edu.kz/>